

Gittin Sources 49

רא"ש מסכת גיטין פרק ו סימן ד

סימן ד

ד ת"ר זה גיטיך מהיום אם מתי מחולי זה ונפל עליו בית או נשכו נחש אינו גט אם לא אעמוד מחולי זה ונפל עליו בית או נשכו נחש ה"ז גט מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא אי אונסא דלא שכיח אסיק אדעתיה ולהכי הוי בסיפא גט אפי' רישא נמי דסתמא דמלתא שכיב מרע המתנה אם מתי מחולי זה^(נ) מתוך החולי קאמר ואפילו מת מחמת ד"א רק שמת קודם שעמד מאותו חולי כי אינו רוצה שתהא אשתו זקוקה ליבם הלכך אם מתי מחולי זה נמי אם לא אעמוד קאמר. שלחו מתם אכלו ארי אין לנו שיהא גט וסיפא משבשתא היא דאונסא דלא שכיחא לא אסיק אדעתא והכי מסיק בשמעתין דכיון דקשיא רישא לסיפא משבשתא היא זיל בתר סברא ולפום סוגיא דשמעתין בתרוייהו לא הוי גט אבל בתוספתא (פ"ה) קתני זה גיטיך אם מתי מחולי^(ג) זה ונפל עליו בית או נשכו נחש אינו גט שאינו מת מאותו חולי אם לא אעמוד מחולי זה ונפל עליו בית או נשכו נחש הרי זה גט שלא עמד מאותו חולי והכי איתא נמי בירושלמי (ה"ד) וכן פירש רבינו חננאל זכרונו לברכה ושלחו מתם אכלו ארי אין לנו אתנאה דרישא קאי כיון שאמר אם מת מחולי זה אף על גב שבא ארי ואכלו לא נתקיים התנאי שהרי לא מת מאותו חולי והוא הדין שנפל עליו בית או נשכו נחש אבל אם התנה אם לא יעמוד מחוליו ונשכו נחש הרי זה נתקיים התנאי כי לא עמד לפיכך זה גט וזה אינו גט ותמהני על רבינו חננאל דשבק גמרא דידן ופירש על פי התוספתא והירושלמי^(ו) דלכאורה פליגי אהדדי והרמב"ם (פ"ט מהל'א^[x] גירושין) כתב דברי שאינו גט ובסיפא ספק מגורשת^(ז) משום דפליגי אהדדי צריך גט מספק:

חדושי הרמב"ן מסכת גיטין דף עג עמוד א

מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא. פרש"י ז"ל דאי אונסא דלא שכיחא אסיק אדעתיה רישא נמי ליהוי גיטא דהא מתוך חולי זה מת דמחולי זה לא משמע אלא מתוך חולי זה, שלחו מתם אכלו ארי אין לנו. על ידי מעשה שאלו באחד שאמר אם לא אעמוד מחולי זה ואכלו ארי והשיבו אין לנו שיהיה גט דאונסא דלא שכיחא הוא דלא אסיק אדעתיה, וסיפא משבשתא היא. ואף על פי שאמרו אין אונס בגיטין אכלו ארי שאני דלא שכיח כלל תדע דהא לא עדיפי גיטין ממי שמתנה בפירוש כל אונסא דמתיליד ואעפ"כ אונסא דלא שכיח שאני, והטעם נותן שלא אמרו אין אונס אלא משום צנועות ומשום פרוצות ואונסא דלא שכיח לא גזרו בה רבנן דאפילו צנועות לא מעגנן עליה, ועוד דבכל מילתא דלא שכיחא לא גזרו, ותמהני למה השמיטה רבינו הגדול ז"ל.

והא דאמרינן משום דקשיא רישא אסיפא לא מותבינן תיובתא מינה. קשיא לי כיון דרישא משמע דאונסא דלא שכיחא לא מסיק איניש אדעתיה היכי מותבינן תיובתא מסיפא אדרבה לסייעיה מרישא, וי"ל משום דסיפא דמיא לעובדא דידן טפי דכיון דאמר אם לא יעמוד מחולי זה קביל עליה כל אונסא דמתיליד ביה, אבל רישא ס"ל לתנא דמשמעות מחולי זה מחמת החולי הוא, הלכך אף על גב דקשיא מותבינן תיובתא מסיפא דהא שמעי' מינה דמאן דקביל עליה אונסא אפילו אונסא דלא שכיחא קביל עליה ורישא משום טעמא אחרינא נסיב לה תנא, ואמר ליה כיון דלא מיתרצא לן שפיר אימר משבשתא היא.

ואפשר לומר שלא הוקשה לבעלי הגמרא רישא דודאי משמעות מחולי זה מחמת החולי הוא (ואם בא ארי ואכלו לא נתקיים תנאו שהרי לא מת מאותו חולי) אלא סיפא קשיא דמשמעות אם לא אעמוד מחולי זה ה"נ הוא אם לא אעמוד מחמת חולי זה, כנ"ל, ודיקא נמי ממתניתין דקתני אומדין אותו אם מחמת חולי הראשון מת אלמא מחולי זה מחמת החולי משמע דאי מתוך חולי זה כדפירש רש"י ז"ל הי' לו לומר רואין אם מתוך חולי הראשון מת כלומר שלא פסק חולי הראשון אף על פי שלא מת מחמתו, ועוד דאוקימנא בהלך על משענתו דלאו עמידה היא ואפ"ה אומדין אותו אם מת ממש מאותו חולי ראשון.

ושלחו מתם אכלו ארי אין לנו, דמשמעות אם לא יעמוד מחולי זה מחמת החולי הוא וה"ה לאונסא דשכיח כגון שהיה במקום גדוד חיות וליסטים או שמת ודאי מחולי אחר, א"נ הכי שלחו מתם אכלו ארי אין לנו בגיטין, מ"ד אונסא דלא שכיח בכלל סבר הכי קאמרינן (אכילת ארי) אין לנו לא באם מתי מחולי זה ולא באם לא יעמוד מחולי זה לומר דמשמעות שניהם שוה, וסיפא (שאמרו אכילת ארי מסיק איניש אדעתיה) משבשתא ורישא דוקא היא, ומ"ד אונסא דלא שכיחא לא מסיק איניש אדעתיה סבר אכלו ארי אין לנו בגיטין כלל אפי' באם מתי סתמא דאונסא דלא שכיח ליתיה בכלל, ולהכי מקשינן עליה דרבא ממתני' דבין רישא בין סיפא אונסא דשכיח ולא שכיח שוין הן וטעמא משום דלא אמר אלא מחולי זה הא אם אמר אם מתי קודם שאצא לשוק הוי גט ומשום הכי דחיה ואמר כולה משבשתא היא, ולזה הפי' יפה השמיטה הרב ז"ל, ושמעינן מינה דבין אם מתי (מחולי זה) בין אם לא אעמוד כל מחולי זה אומדין אותו. (פי' מ"ד אונסא דלא שכיחא לא מסיק איניש אדעתיה דהיינו רבא סבר אכלו ארי אין לנו בגיטין כלל ואפי' באם מתי סתמא דהוא לשון כולל וכ"ש במחולי זה, דאונסא דלא שכיחא בין דאכילת ארי בין דשאר אונסין דלא שכיחי ליתיה בכלל ולא הוי גט,

אבל אי שכיחי הוי בכלל והוי גט, ולהכי מקשינן עליה דרבא ממתני' דבין רישא בין סיפא אונסא דשכיחי ולא שכיחי שוין הן דבתרווייהו מסיק אדעתיה והוי גט, דטעמא משום דלא אמר אלא מחולי זה הוא דממעט מדין דאכילת ארי וכל שאר אונסין (מגמ') [הא] אמר אם מתי סתם או אם מתי קודם שאצא לשוק דהן לשונות כוללין הוי גט ואפי' אכלו ארי ואפי' שאר אונסין וקשיא לרבא דאמר דאפי' במתי סתם ואונסא דלא שכיח ליתיה בכלל, ומשו"ה דחיה רבא ואמר כולה משבשתא היא, ועל זה השמיטה ר"ה ז"ל). ומדלא מתרץ רבא משום שאין אונס בגיטין ש"מ אונסא דלא שכיח אין לנו בין דקביל עליה בין דלא קביל עליה כדפרישית.

ור"ח ז"ל כתב אכלו ארי אין לנו כיון שאמר אם מתי מחולי זה אף על פי שבא ארי ואכלו ומת לא נתקיים תנאו שהרי לא מת מאותו חולי, וה"ה נפל עליו בית או נשכו נחש, אבל אם התנו אם לא יעמוד מחוליו ונשכו נחש הרי תנאו נתקיים כי לא עמד לפיכך זה גט וזה אינו גט, ובתוספתא נמי מפורש שכך שנויה שם מהיום אם מתי מחולי זה נפל עליו בית או נשכו נחש אינו גט שלא מת מאותו חולי אם לא עמדת מחולי זה נפל עליו בית ונשכו נחש ה"ז גט שלא עמד מאותו חולי וכבר אמרו דלא איתמר בי מדרשא ומשבשתא היא.

רי"ף מסכת גיטין דף לה עמוד א

קביל עליה כל אונסא דמיתיליד בה לסוף אפיקו בה נהרא אתו לקמיה דרבינא א"ל זיל שפי ליה דהא קבילת עלך כל אונסא דמיתיליד בה אמר ליה רב אחא בר תחליפא לרבינא אונסא דלא שכיח הוא איגלגל מילתא ומטת לקמיה דרבא אמר אונסא דלא שכיח הוא רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע זבון שומשמא אגודא דנהר מלכא אגורו מלחי למעברינהו וקבילו עליהו כל אונסא דמיתיליד לסוף איסתכר נהר מלכא [סבא] נקטו מלחי אמרי להו אגורו חמרא ואפקינהו ניהלן דהא קבילתון כל אונסא דמיתיליד אתו לקמיה דרבא אמר להו קאקי חיוורי משלחי גלימא דאינשי * אונסא דלא שכיח הוא והלכתא כרבא:

חדושי הר"ן מסכת גיטין דף עג עמוד א

רבה ורבא לא סבירא להו הא דרב הונא גזרה שמא יאמרו יש גט לאחר מיתה דוקא בסתמא הוא דפליגי עליה דאי אמרינן דאם עמד חוזר אף על פי שלא התנה משמע דהוה כמתנה שאינה חלה אלא לאחר מיתה אבל היכא דאמר אם מתי בכי הא ודאי אם עמד חוזר דהא קא חזי דמשום תנאה הוא ולא ק"ל כרב הונא במאי דקאמר דבגטו אם עמד חוזר דהא רבה ורבא פליגי עליה אבל בשאר מימרא נקטי' כותיה דהא ליכא מאן דפליג עליה.

רמב"ם הלכות מכירה פרק יט הלכה ה - ז

הלכה ה

המוכר קרקע לחבירו והתנה עמו שכל אונס שיוולד בקרקע זה יהיה חייב לשלם, אפילו בא עכו"ם וגזלה מחמת המוכר חייב לשלם, אבל אם נפסק הנהר שהיה משקה אותה, או שחזר הנהר לעבור בתוכה ונעשית בריכה, או שבאה זועה והשחיתה אותה, הרי זה פטור, שאלו וכיוצא בהן אונס ה שאינו מצוי הוא ולא עלה על לב המוכר דבר זה הפלא בעת שהתנה, וכל אונס שאינו מצוי אינו בכלל התנאי הזה.

הלכה ו

והוא הדין לכל תנאי ממון שאומדין דעת המתנה ואין כוללין באותו התנאי אלא דברים הידועין שבכללן היה התנאי והם שהיו בדעת המתנה בעת שהתנה.

הלכה ז

מעשה באחד ששכר מלחים להביא שומשמין למקום פלוני, והתנה עמהם שהן חייבין בכל אונס שיארע להם עד שיגיעו השומשמין למקום פלוני, ונפסק הנהר שהיו מוליכין בו, ואמרו חכמים זה אונס שאינו מצוי ואין חייבין להוליך שומשמין אלו על גבי בהמה עד אותו מקום, וכן כל כיוצא בזה.

רמב"ם הלכות גירושין פרק ט הלכה יז

הרי זה גיטין מהיום אם מתי מחלי זה ונפל עליו בית או נשכו נחש או טרפו ארי וכיוצא בזה ומת אינו גט.

רמב"ם הלכות גירושין פרק ט הלכה יח

אמר לה אם לא יעמוד מחלי זה ונפל עליו בית או נשכו נחש או טרפו ארי הרי זו ספק ג מגורשת. ...

חדושי הגר"ח מסכת גיטין דף עג עמוד א

רמב"ם פ"ט מהל' גירושין הי"ז הרי זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה ונפל עליו הבית או נשכו נחש או טרפו ארי וכיוצא בו ומת אינו גט, ובהל' י"ח אמר לה אם לא יעמוד מחולי זה ונפל עליו בית או נשכו נחש או טרפו ארי הרי זו ספק מגורשת.

ובסוגיא שם בפ' מי שאחזו (דף עג ע"א) זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה ונפל עליו בית או הכישו נחש אינו גט, אם לא אעמוד מחולי זה ונפל עליו בית או הכישו נחש הרי זה גט, מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא, שלחו מתם אכלו ארי אין לנו. ופרש"י אין לנו שיהא גט דאונסא דלא שכיח הוא ולא אסיק אדעת'.

ובתוס' שם וז"ל ובירושלמי מפרש טעמא רבא איכא דברי שא הרי לא מת מחולי זה אבל בסיפא אם לא יעמוד קאמר והרי לא עמד דלא יעמוד משמע בין ע"י חולי זה בין ע"י דבר אחר אבל בגמ' שלנו אין סובר חילוק זה אלא בכולם משמע לי' שימות מתוך החולי עכ"ל, ודברי רבינו הם תמוהים דפסק דלא כמאן דלשיטת הבבלי גם באם לא אעמוד יש טענת אונס ואינו גט, ולשיטת הירושלמי דנחלק בין אם מתי מחולי זה לאם לא אעמוד צריך להיות ודאי גט באם לא אעמוד דהא מ"מ לא עמד ואמאי פסק דהוי ספק מגורשת.

והנראה דהנה לפי מה שפ' התוס' נראה דהירושלמי חולק על הש"ס דילן בתרתי דמהבבלי משמע דאי לאו משום דין אונס אף שמת מחמת סיבה אחרת ולא מחמת החולי יש כאן קיום התנאי, ואין שום נפ"מ בכונתו בין אם מתי מחולי זה לאם לא אעמוד מחולי זה. והב' דלש"ס דילן באם לא אעמוד מחולי זה שיש כאן קיום התנאי לא הוי גט, משום דקיום התנאי באונס לאו קיום הוא. ולשיטת הירושלמי דבלא אעמוד כיון דאיכא קיום התנאי לא איכפת לן מה דקיום התנאי ה' באונס דקיום התנאי באונס נמי קיום הוא, ולכאורה תקשי דהא איכא מחלוקת בירושלמי אי אונסא כמאן דעביד אי לאו כמאן דעביד אבל לכו"ע יש טענת אונס בתנאי, וצ"ל דגם הירושלמי ס"ל דיש טענת אונס בתנאי רק שסובר דבתנאי דאם לא אעמוד אסיק אדעת' אף אונסא דלא שכיחא ותנאי דאם לא אעמוד הוא בכל אופן בין מחולי זה בין מחמת סיבה אחרת ואף אונס דלא שכיחא אסיק אדעת' ונכלל בתנאו ואין כאן אונס כלל זהו שיטת הירושלמי לפי מה שפ' בתוס'.

והנראה דהרמב"ם יפרש פי' אחר בדברי הירושלמי דהנה בגמ' פרכין מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא. ובאמת הלא חילוק גדול יש בזה דברי שא שהתנה אם מתי מחולי זה קיום התנאי הוא מעשה המיתה וכשאלו ארי קיום התנאי נתהוה באונס דהמעשה המיתה מקים התנאי והמעשה המיתה ה' ע"י אונס וקיום התנאי באונס לאו קיום הוא. אבל בסיפא באם לא אעמוד מחולי זה ולבסוף אכלו ארי הרי מעשה קיום התנאי הוא האי עמידה ולא מעשה המיתה, והאי עמידה לא ה' באונס דהא לא עמד מחליו רק דהוי אונס דאינו יכול לעמוד ולבטל הקיום, דבשלמא אם ה' תנאי על זמן כגון אם לא אעמוד שלשים יום אז הזמן הוי מעצם קיום התנאי דאי עמידה של שלשים יום מקים התנאי כמו אם לא באתי מכאן ועד תלתין יום ופסקי' מברא אף דקיום התנאי הוא האי ביאה, ומ"מ הוי אונס בהאי ביאה, משום דקיום התנאי הוא אי ביאה של שלשים יום וכיון דהוי אונס חסר קיום דאי ביאה של שלשים יום, וכן אם אמר אם לא אעמוד שלשים יום ואכלו ארי דקיום התנאי הוי אי עמידה של שלשים יום וכיון דאכלו ארי אין כאן קיום אי עמידה של שלשים יום, אבל כשהתנה סתם בלא זמן כיון דעבר משך זמן ולא עמד כבר יש כאן מעשה קיום, רק אילו ה' עומד אח"כ יתבטל הקיום משום דהא אמר מחולי זה וכשמת באונס לא ה' כאן ביטול והאונס הוא רק מה שאינו יכול לבטל קיומו אבל מעשה המקים התנאי ה' בלי שום אונס. וזהו באמת ביאור הירושלמי דמחלק בין אם מתי מחולי זה לאם לא אעמוד דגבי אם מתי מחולי זה אם אכלו ארי הלא קיום התנאי הוא מעשה המיתה וקיום התנאי נתהוה באונס ואין זה קיום אבל בסיפא דהקיום הוא האי עמידה והאי עמידה ה' בלי שום אונס כיון דהיה זמן שהיה יכול לעמוד בלי שום אונס. אולם עדיין יש לדון ולומר דאף גבי אם לא אעמוד מחולי זה יש טענת אונס דכיון דאכלו ארי וע"י אונס אינו יכול לבטל הקיום גם על זה יש דין טענת אונס כיון דבלא האונס ה' מבטל הקיום. ונראה דבזה הוי הפלוגתא בין הבבלי והירושלמי דהירושלמי אית לי' דדין טענת אונס בתנאי הוא דוקא אם מעשה המקים התנאי נתהוה באונס, אבל מה דאין יכול לבטל הקיום זה אין נחשב לדין אונס בקיום התנאי, וש"ס דילן ס"ל דגם זה חשיב טענת אונס כיון דהוא אונס שאינו יכול לבטל הקיום גם זה הוי דין אונס בקיום התנאי, ולכך פריך מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא. וע"ז אמרו שלחו מתם אכלו ארי אין לנו, פירוש דגם באם לא אעמוד יש דין טענת אונס. אולם אף לפי ש"ס דילן דיש דין טענת אונס אפילו באם לא אעמוד דהאונס הוא מה שאינו יכול לבטל הקיום מ"מ ס"ל להרמב"ם דהוי ספק מגורשת.

והנה לכאורה בנותן גט בתנאי דאם לא באתי וכו' דאונס הוא ואי לאו דאונסא דשכיח הוא הוי ודאי אינו גט להך לישנא דיש טענת אונס בגיטין, ואמאי והא אפשר שאף בלא האונס לא ה' בא והי' צריך להיות ספק, והביאור הוא משום דנתן הגט על תנאי ותלה קיום הגט בהמעשה קיום דהתנאי והאי ביאה היא המעשה קיום התנאי, וכיון דהאי ביאה היא באונס וקיום התנאי באונס לאו קיום הוא ואין כאן שום ספק דכיון דלא ה' מעשה קיום. וכל זה שייך רק היכא דהאונס הוא בהמעשה המקים התנאי ובאונס אין כאן שום קיום אבל באם לא אעמוד דה' קיום התנאי בלי שום אונס וכדביארנו וכל הדין טענת אונס הוא דהוי אונס מה שאינו יכול לבטל הקיום וגם זה הוי טענת אונס, מ"מ הכא אפילו דיש טענת אונס מ"מ הא הוי ספק שאפשר אף בלא האונס לא ה' מבטלו ע"כ הוי ספק מגורשת דספק דאף בלי הארי אפשר שלא ה'.

עומד, וסובר הרמב"ם דקושית הגמ' דמ"ש רישא ומאי שנא סיפא היא דאמאי הוי ודאי גט הא צריך להיות ספק וע"ז משני שלחו מתם אכלו ארי אין לנו פירוש אין לנו שיהא ודאי גט אלא ספק וכדבארנו.